

8. Петрушенко Віктор. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. 264 с.

9. Тодчук Н. Є. Роман Івана Франка «Для домашнього огнища»: простір і час. *Львів. від-ня Ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Франкознавча серія*. Вип. 4. Львів, 2002. 204 с.

10. Франко І. Для домашнього огнища. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Prose/DljaDomashnogoOgnyscha.html> (дата звернення : 10.02.2024).

УДК 821.161.2Сал7]Оля.09:929Кобилянська
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.32>

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗІВ-ПЕРСОНАЖІВ ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ У РОМАНІ ОЛЬГИ САЛІПИ «ОЛЯ»

ARTISTIC INTERPRETATION OF IMAGES-CHARACTERS OF PROMINENT UKRAINIANS IN OLGA SALIPA'S NOVEL "OLYA"

Чолкан В.А.,
orcid.org/0000-0002-6635-2493
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Меленчук О.В.,
orcid.org/0000-0002-1382-7360
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри української літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Осмилення життя і творчості українських письменників дедалі частіше стає предметом художньої творчості сучасних авторів. Існує вже чимало художніх творів, в яких оживають долі тих, хто залишив помітний слід в історії українського письменства. Художня реконструкція біографій українських письменників у жанрі повістей та романів, в яких постають змодельовані художні образи відомих осіб, визначаються своєю специфікою, де присутній домисел і навіть навмисна містифікація образу головних героїв.

У статті проаналізовано дебютний роман української письменниці, поетки, журналістки О. І. Саліпи «Оля» через призму бачення непростих стосунків головних героїнь твору – письменниці Ольги Кобилянської та її найближчої подруги впродовж усього життя – художниці Августи Кохановської. Саме ці персоналії виступають на сторінках твору у складних стосунках із українським письменником Осипом Маковеем. Ольга Саліпа пропонує свою вигадану таємничу історію, коли на шляху до особистого щастя письменниці стає її найближча подруга з часів дитинства Августи Кохановська. Таємні зустрічі художниці з письменником стають поштовхом, на думку авторки роману, до зародження пристрасних почуттів. Письменниця пропонує свою вигадану історію розвитку стосунків молодих людей.

Текст роману, події якого відбуваються у Яворові, Чернівцях, Львові, Кимполунгу, Торуні та Відні, охоплює хронологічний часовий проміжок 1876–1941 років.

У романі Ольги Саліпи емоційно-підсилювальну функцію виконують образні характеристики героїнь та особлива насиченість тексту афористичними висловлюваннями самої Ольги Кобилянської, її матері та інших героїв твору.

Встановлено, що роман Ольги Саліпи «Оля» є художнім вимислом письменниці, адже історично не встановлено того факту, що Августи Кохановська та Осип Маковей зустрічалися у Відні, що і стало поштовхом, на думку авторки твору, до появи позашлюбної доньки.

Ключові слова: образи-персоналії, автопортрет, афористичність, містифікація, роман-вимисел.

Understanding the life and work of Ukrainian writers is increasingly becoming the subject of artistic creativity of modern authors. There are already many works of art in which the lives of those who left a noticeable mark in the history of Ukrainian literature come to life. The artistic reconstruction of the biographies of Ukrainian writers in the genre of novels, in which simulated artistic images of famous people appear, are determined by their specificity, where there is conjecture and even deliberate mystification of the image of the main characters.

The article analyzes the debut novel of the Ukrainian writer, poet, and journalist O. I. Salipa "Olya" through the light of the difficult relationship between the main characters of the work – the writer Olga Kobylyanska and her closest friend throughout her life – the artist Augusta Kochanowska. These personalities play a significant role in the narrative, entangled

in complicated relationships with the Ukrainian writer Osyp Makovei. Olha Salipa presents her invented and mysterious story, where the closest childhood friend, Augusta Kochanowska, becomes a crucial figure on the path to the personal happiness of the writer. The secret meetings between the artist and the writer become the impetus for the emergence of passionate feelings. The author of the novel proposes her own story of the development of the relationships between young people.

The novel's narrative unfolds in various locations, including Yavoriv, Chernivtsi, Lviv, Kimbolungu, Toruń, and Vienna, covering the chronological time span from 1876 to 1941.

In Olha Salipa's novel, the emotional-amplifying function is fulfilled by the vivid characterizations of the heroines and the rich texture enriched with aphoristic statements of Olha Kobylianska herself, her mother, and other characters of the work. It has been established that Olha Salipa's novel "Olya" is an artistic fiction of the writer, as there is no historical evidence supporting the fact that Augusta Kochanowska and Osyp Makovey met in Vienna, which, according to the author, was the impetus for the appearance of an extramarital daughter.

Key words: images-personalities, self-portrait, aphoristic, mystification, fictional novel.

Постановка проблеми. У сучасному українському письменстві художня інтерпретація життя і творчості відомих постатей української культури є одним із важливих способів популяризації й привернення читацької уваги до кращого пізнання творчих особистостей, осмислення подій та фактів їхньої біографії. Лише за останні два десятки років ХХІ століття скарбниця української літератури поповнилася низкою художніх творів про *Григорія Сковороду* (Володимир Єшкілев «Усі кути трикутника», 2011; Іван Драч, Віра Мельник «Варсава», 2019), *Миколу Зерова* (Євгенія Кужавська «Зеров. Поховальний промовець», 2020), *Наталію Ужвій* (Наталія Колесніченко-Братунь «Ужвій. У піжмурки з долею», 2020), романами Ірини Власенко про *Тодося Осьмачку* – «Утікач Тодось» (2022), *Олександру Куліш* – «Саша» (2022), *Василя Симоненка* – «Симон» (2023), *Миколу Хвильового* – «Хвиля» (2023). Окреме місце посідають романи-психографії Степана Процюка – «Троянда ритуального болю» (2010), «Маски опадають повільно» (2011), «Чорне яблуко» (2013), «Місяцю, місяцю» (2022), «Руки і сльози» (2022) про *Василя Стефаніка*, *Володимира Винниченка*, *Архипа Тесленка*, *Григора Тютюнника*, *Івана Франка* тощо. Українські письменники звертаються і до постаті Ольги Кобилянської, життєва й творча доля якої стала центром уваги у художньо-біографічному романі Валерії Врублевської «Шарітка з Рунгу» (2007) та Ольги Саліпи «Оля» (2020).

Поява художньо-біографічного роману О. Саліпи «Оля» символічно вписується у контекст вшанування О. Кобилянської з нагоди 160-річчя з дня народження письменниці. До того ж, твір був нагороджений I премією у номінації «Романи» у конкурсі «Коронація слова». Назва роману О. Саліпи одразу ж наштовхує читача на суперечливі думки, оскільки Осип Маковей ніколи не звертався до Ольги Кобилянської так, як авторка називає свій роман («Оля»). За спостереженням дослідника творчості О. Кобилянської

В. Вознюка, цей твір є «найбільшою містифікацією української літератури» [1, с. 129]. Августа Кохановська на сьогодні залишається однією із загадкових постатей, творчість якої (особливо останній період /1922–1928 роки/), викликає чимало запитань у дослідників.

Мета і завдання статті. На основі згаданого художнього твору детально простежити, як авторка, подаючи характеристику головних героїв, вибудовує власну неправдиву історію інтимних зв'язків між Августою Кохановською та Осипом Маковеем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчі здобутки сучасної української письменниці та журналістки Ольги Саліпи вимірюються трьома поетичними книгами (Я – весна» (Воля, 2002), «Територія жінки» (Київ, Гамазин, 2019), «Територія вогню» (Київ, Гамазин, 2020) та десятком романів («Оля» (2020), «Теплі історії про справжнє: як бути щасливим попри все» (Київ, Брайт Букс, 2021), «Зламани речі» (Харків, КСД, 2021), «Будинок на Аптекарьській» (Харків, Фоліо, 2021), «Облудниця» (Харків, КСД, 2022), «Брошка гімназистки» (Харків, Фоліо, 2022), «Пташка на долоні» (Харків, Фоліо, 2022), «Дерево роду», книга перша з циклу «Дикі паростки» /жанр: сімейна сага/ (Харків, КСД, 2023), «Без права повернення» (книга друга), «Таємниця замку-корабля» /книга перша з циклу «Скарби»/ (Харків, 2023), за що неодноразово була нагороджена відзнаками престижних літературних премій.

В інтерв'ю «Охтирському Порталу» письменниця стосовно написання свого роману «Оля» зізналася: «Мабуть, це не я, а вона мене обрала. Згадала про Кобилянську, коли шукала цікавий жіночий образ, значимий для України. Її внутрішня боротьба – те, що захоплює в першу чергу. А не проста історія кохання дуже близька і сучасним жінкам» [10].

Така назва твору викликає у нас деякі застереження, оскільки Осип Маковей, як правило, звертався до письменниці «панно Ольго», а не

«Олю». Саме на таке звертання неодноразово натрапляємо на сторінках роману.

Серед найближчих подруг із таким іменем у колі О. Кобилянської зустрічаємо Ольгу Устиянович – дочку письменника Миколи Устияновича, з якою письменниця товаришувала протягом усього життя; Ольгу Окуневську (1875–1960) – в майбутньому відому піаністку, педагогиню, ученицю М. Лисенка, акомпаніаторку С. Крушельницької; Ольгу Дучимінську (1883–1888) – українську письменницю, поетесу, літературну критикиню, перекладачку, журналістку, народну вчительку, культурно-освітню діячку, одну з активних організаторів жіночого руху в Галичині, дослідницю фольклору, етнографії та мистецтва Гуцульщини й Бойківщини. У листі до Ольги Франко – дружини українського письменника Івана Яковича Франка – Ольга Юліанівна пише: *«Хто мені припав раз до душі, не випускаю я його скоро, а і Ви майте мене в ласкавій пам'яті»* [4, с. 415]. Ольгою називатиметься дружина Осипа Маковея, з якою він одружився 1905 року та проживатиме пізніше (з 1913) у галицько-подільському містечку Заліщики, де обійматиме посаду директора вчительської семінарії аж до своєї смерті 21 серпня 1925 року.

Текст роману композиційно складається з 22 частин, які хронологічно не пов'язані між собою та охоплюють період 1876–1941 років. Події відбуваються у Яворові, Чернівцях, Львові, Кимполунгу, Торуні та Відні.

Головна героїня – Ольга Кобилянська – постає у непростих стосунках із Осипом Маковеєм. Образний портрет письменниці авторка подає через призму бачення героїні: *«Блакитні глибокі очі, високе чоло, золотаве, ледь хвилясте волосся. Воно так дисонувало з її власним, чорним, стягнутим у пучечок. Ольга відчула себе як ніколи худюю і гострою – ніс, вилиці, навіть худючі довжелезні від гри на фортепіано пальці – все це було таким бридким на тлі м'яких рис обличчя та форм тіла мужчини поруч»* [7, с. 21]. Саме таким було перше враження Ольги під час знайомства з головним редактором газети «Буковина». Осип Маковей працював на цій посаді в 1895–1897 роках. Під його керівництвом газета набула широкого резонансу. Редактор охоче брав твори молодого майстрині слова до друку.

Мати письменниці, Марія Йосипівна Вернер, спадкоємиця польсько-німецької сім'ї, родичка німецького письменника Фрідріха-Людвіга-Захарія Вернера (1768–1823), яку Леся Українка в листах часто називала Святою Анною) /дивіться лист 175 до О. П. Косач (сестри), надісланий

11.V (28.IV).1901 з Чернівців/: *«Мати її [Ольги Кобилянської. – Уточнення наше.] – нагадує св[яту] Анну на малюнках Леонардо да Вінчі»* [9, с. 345], натомість так каже про свою доньку: *«Ти не просто жінка. Ти – більше. Ти – сама по собі. Цілісна. І не маєш права того втратити. Як ти була малою, ми завжди дивувались, як однаково в тобі сплелися дівочі та хлопчачі риси – любов до музики, малювання, коней, жага до навчання, безстрашність перед небезпекою, впертість, витривалість і неймовірний романтизм. Тільки тепер я розумію – тобі не треба чоловіка, бо чоловік є в тобі»* [7, с. 91].

На сторінках роману О. Саліпи відчитуємо автопортрет Ольги Кобилянської: *«Зреештою, а з чого вона взяла, що має подобатись Осипу? Некрасива, занадто висока, широкоплеча, з кострубатими рисами обличчя. Чорна, як ворона»* [7, с. 71] та характеристику, яку подає на сестру її старший брат Юліан, що у майбутньому стане визначним українським педагогом, мовознавцем-лексикологом, перекладачем, укладачем кількох українсько-німецько-латинських словників та автором низки підручників із класичних мов для українських гімназій, коли та проситься грати у виставі на сімейному святі в Кимполунзі: *«Ти глянь на себе, тобі хіба опудало грати – довготелеса, ще й вуха стирчать у різні боки»* [7, с. 72].

Будучи надто самокритичною, Ольга Кобилянська в одному із щоденникових записів, датованому 6 серпня 1888 року (їй ще не виповнилося 25 років) пише: *«Я – ніщо, ніщо, нещасне, розбите, роздерте ніщо. Тих, що стоять нижче мене, я зневажаю, я б їх убила, бо вони безмежно підлі й обмежені, а тих, що стоять вище мене, навантажених знанням і “упевненістю”, я ненавиджу, бо я не можу рівнятися з ними, бо я засуджена жити в нужді й мати стосунки з ляльками. Ні. Кожний дух, який мусить нести своє тихе, міщанське існування і не сміє переступити границі, що було б його смертю, мусить нужденно загинути. Жахливий дисонанс лежить в мені. О, як глибоко я впала, а впала я тому, що жила в низькому товаристві»* [5, с. 215].

У першому посланні апостола Петра [8, с. 285] є рядки: *«...Камінь, що відкинули будівничі, – він став головним на углі»*, що є суголосними з 21 та 22 віршами 118 псалма: *«Камінь, яким знехтували будівничі, став головним на розі. Від Господа це сталося, і дивне воно в очах наших»* [8, с. 723]. У листі до Савина Абрисовського – талановитої, освіченої людини – письменниця зазначає: *«...Я все якась така незначна була, що на мене уваги не звертали. Тоді в мене душа з жалю до себе*

самої звернулася, і я писати почала» [4, с. 434]. Своєю жертвовною працею Ольга Кобилянська таки здобула собі достойне місце серед письменниць європейського рівня в історії розвитку не лише української літератури кінця XIX – початку XX століття, а й світової загалом.

Стосунки між Ольгою Кобилянською та Осипом Маковеем були непростими. Апогею та кульмінаційної точки вони набрали вже на початку XX століття. Так, у найвідважнішому листі, який датований 13 червня 1901 року, письменниця пропонує Осипу Маковееві перенестися до будинку її батьків і жити там з нею у відокремленому помешканні, не одружившись. Вона пише: «*Чи маєте відвагу розпочати жити так, як я Вам пропоную? Я маю. Але Ви скажіть рішуче слово; я піду за Вами. Я би хотіла, щоби Ви на мене дивилися, як на рівного собі товариша, а не як на “немічну жінку”. Може я буду в чім немічна – я не знаю, але може буду в дечім сильна, як Ви. Про “шлюб” я тут не пишу нічого. Се свята велика окрема річ, і я її не хочу тут мішати. Вона є, і є, і ще раз є, і вічно буде...»*» [6, с. 189]. Осип Маковей на пропозицію Ольги Кобилянської так і не пристав.

Ольга Саліпа пропонує свою вигадану таємничу історію, коли на шляху до особистого щастя письменниці стає її найближча подруга з часів дитинства Августа Кохановська. На сьогодні встановлено, що художниця народилася 1868 року в передмісті Чернівців (Садгорі) в родині, що мала польське походження. Була живописцем, графіком і етнографом. Родина певний час жила у місті Кимполунг (Румунія). На інтернаціональній виставці мистецтва у Відні (1910) твори художниці були відзначені дипломом і нагородою імператора Австро-Угорщини – золотою брошкою.

У щоденникових записах Ольги Кобилянської мисткиня описана, як «*ангел правди*» [5, с. 143].

Коли батько Августи Кохановської у 1885 році переїжджає з Кимполунга, де майбутня художниця провела дитинство та юність, в Чернівці, бо отримав тут посаду в раді окружної управи, то Ольга Кобилянська відразу висловлює свої почуття та емоції з приводу цієї події: «*Мені тільки Августоньки жаль. Цієї любої, чистої, солодкої людини, вона була для мене набагато краща, як я для неї. Проте я була тільки ревнива для неї, інколи буваю я як чорт, але в душі притискаю її сильно-сильно до серця. Ні, такого ангела, як вона, я не знайду*» [5, с. 124]. Ця подія у мистецькій біографії О. Саліпи інтерпретована на користь О. Кобилянської, котра захоплено сприймає повідомлення про від'їзд Августи до Чернівців, радіє, що подруга матиме можливість

для більшого свого розвитку. Натомість Августи дещо розчарована, бо буде далеко від своєї товаришки, котра потребує її підтримки: «*Яка ж ти дуренька, Олю. Живеш у своїх фантазіях, щоденниках, книжках, а хто ж без мене захищатиме тебе від усього, що відбувається насправді? Хто ще зрозуміє твою дику вдачу, заплітатиме тобі в коси квіти під час прогулянок? Хто витиратиме твої сльози, коли допече суворий батько? Олю-Олю, на кого я тебе тут маю лишити?*» [7, с. 38].

Августа Кохановська постає відданою у своїй дружбі настільки, що її абсолютно не тішить власна перспектива навчання – студіювання живопису, хоч вона «*хотіла мати право навчатись, але її прагнення були не агресивні, не спрямовані на те, щоб прирівнятися до чоловіків у правах*» [7, с. 39–40]. Її бажання навчитися малювати мало неемансипований характер й зводилося не до виокремлення власної особистості, а щоб в майбутньому увіковічнювати на полотні образи простих людей: «*Кобилянська малюватиме їх словами, а, вона, Кохановська, фарбами*» [7, с. 40]. Свою відданість подрузі й опіку Августи Кохановська демонструє, коли віддає Ользі Кобилянській свій плащ, щоб врятувати її від дощу, який зненацька застав дівчат під час прогулянки. Августи хотіла убезпечити Ольгу від застуди, яка на фоні матеріальних нестатків, стала б черговим тягарем для їхньої родини: «*[...] Я сильна і здорова, а Ольга – як травина – дмухнеш, то й похилиться. Її треба захищати*» [7, с. 42].

Героїня твору Августи Кохановська виступає емпатичною особистістю, співчуває Ольжиному скрутному матеріальному становищу. Подругу до глибини вражає факт написання Кобилянською листа до заможного старого чоловіка, «*аби той дав їй достойне життя і можливість навчатися*» [7, с. 38]. Реакція Августи відобразилася на внутрішніх почуваннях: «*Навіть не плакала – гарчала, як поранений пес, і витискала з себе сльози, інакше вони б розірвали її зсередини. Відчай від того, що не може допомогти і хоч якось полегшити страждання Ольги від прилизливої бідності, тиснув із усіх боків*» [7, с. 39]. Водночас емпатія й любов Августи Кохановської має егоїстичний характер, вона ревно ставиться до спілкування Ольги Кобилянської із Софією Окуневською: «*Дівчина ж просочилась у життя Ольги, як красива, але небезпечна ртуть. Заповнила собою весь вільний час, усі її думки. Так здавалось Августі*» [7, с. 39]. Майбутня художниця не розділяла ідейного впливу Софії

Окуневської на Ольгу Кобилянську, вважала, що думки про рівність між чоловіком і жінкою можуть негативно позначитися на подальшій долі подруги.

Водночас у творі бачимо демонічно-пристрасну жінку, яка полонить серце Осипа Маковея, вважаючи, що таким чином обереже подругу від спільного майбутнього з цим чоловіком. На думку художниці, для таких, як Ольга Кобилянська, котру вона привласнює, називаючи своєю, «найкращі стосунки – із самою собою» [7, с. 195]. До того ж, юна художниця вражена віденською ранковою ситуацією, як молода дівчина з втомленим виглядом та дитиною на руках проводить на роботу свого чоловіка. Це нагадало їй імовірну модель сімейного життя Ольги Кобилянської з Осипом Маковеєм, чого героїня не хотіла допустити. Дівчина була переконана, що Ольга тоді втратить свою творчу сутність, а, отже, – не віддасть її Маковеві просто так.

Життя Августи Кохановської, особливо її останні роки, проведені в шпиталі дяконис польського міста Торунь, яке вважалось столицею Поморського воєводства, на сьогодні, на думку Т. Дугаєвої, «залишаються таємницею» [2, с. 127]. Напевно, саме цим фактом і скористалася молода письменниця, котра зводить О. Маковея з молодою художницею у Відні, де вона протягом 1894–1899 років навчалася в одному з кращих навчальних закладів Європи – школі декоративного та прикладного мистецтва (нині – Віденський університет прикладних мистецтв). У «Енциклопедії Сучасної України» зазначено, що у Віденській Академії мистецтв Августи Йозефівна навчалася протягом 1885–1899 років [3, с. 50], проте цей факт не є достовірним.

Відомо, що Осип Маковей отримав урядову стипендію з державного фонду для молодих митців і літераторів для продовження освіти у Відні. Там, у Віденському університеті, 1899 року він написав дослідження про поему «Осман» хорватського поета XVII століття І. Гундулича, присвячену перемозі запорозьких козаків і польських військ над турками в Хотинській війні 1621 року. Погляд на цю важливу історичну подію та її наслідки висловив в історичній повісті «Ярошенко» (1903, надрукована 1905), матеріал до якої збирав у архівах Відня. Твір, пройнятий ідеєю спільної боротьби українських козаків і польської шляхти проти турецько-татарського поневолення, схарактеризував деякі історичні постаті, висвітлив взаємозв'язки обох народів, зобразивши їх прагнення здобути свободу в Хотинській війні 1621 року.

У своєму творі сучасна письменниця моделює інтимний зв'язок Августи Кохановської з Осипом Маковеєм. Образ молоді художниці глибоко западає у душу молодого літератора. З одного боку, Ольга, яка кохає і фізично йому віддається, а з іншого – примарна й водночас доступна Августу, яка поводить себе холодно і зневажливо. У стосунках з Маковеєм Ольга Кобилянська займає досить принизливе становище. Заради коханого чоловіка вона готова на все: готувати, прати, віддати всю себе, аби він був поруч. У розмові з ректором університету Фердинандом фон Блументалем, у якого Ольга випрошувала місце для роботи Осипа, почула у відповідь: «– *Невже цей чоловік вартий того, щоб принижуватися через нього так, як ви це зробили зараз? А як же рівність, про яку ви й ваші подруги тепер так часто говорите?*» [7, с. 135]. Письменниця на це запитання зреагувала по-філософськи: «– *Рівність – це про інше. В коханні немає рівності. В коханні обоє мусять прислужувати*» [7, с. 135].

У творі показано Кобилянську, підвладну своїм почуттям, яка готова прислужувати тому, хто не сприймав опіки та не цінував її старань. Ольга постає наївною і безхарактерною: вона готова мерзнути і чекати на вулиці, поки Маковей поспілкується з незнайомою їй жінкою, терпить, коли він поночі виганяє її з хати, бо не може впоратися з власними емоціями: «*Ольга пішла ображена і принижена, але Маковей добре знав, що не мине і дня, як вона попроситься назад*» [7, с. 98]. Слабодухим і безхарактерним змальовано й Осипа Маковея, який керується своїми природними інстинктами. Ольгу він сприймає не більше як товаришку, проте водночас піддається її бажанню інтимного контакту, не виявляючи при тім жодних почуттів. Його мучили докори сумління, однак не вистачало сили духу, щоб остаточно розвіяти Ольжині мрії на щасливе спільне майбутнє, якого він не бачив: «*В тебе закохалася така жінка. Вона готова віддати все тобі. А ти, мало того, що все ще думаєш про іншу, розкуту і вітряну, то ще й не відпускаєш ту, що за тобою впадає? Тебе втомлює її опіка й покірність, але ти цим постійно користуєшся. Боїшся, що знову, як колись, у гімназійні роки, залишишся самотнім, нелюбленим і голодним. Самому гидко*» [7, с. 139]. Натомість всередині вирувала пристрасть до Августи, вона захоплювала своєю зверхністю та відстороненістю: «*Ось щойно він кохавсь із жінкою, яку жадав понад усе на світі. У ту мить він насправді володів нею. Але зараз? Та, що вийшла з квартири, навіть не оглянулася на нього. Годі було й здогадатися, про що вона думала. Ні, ця*

жінка йому не належала. І це злило, драгувало, розбурхувало фантазію ще більше» [7, с. 126].

Ольга Саліпа домислює, що зустріч Осипа Маковея з художницею у Відні увінчалася народженням донечки, внучка котрої (до речі, її також звати Ольгою) приходиться до письменниці, аби дізнатися, хто є її дідусем. Символом, який мав би допомогти знайти відповідь на важливе запитання, стає кулон, який носила Августа Кохановська. Ольга Кобилянська не зізнається, що впізнала цю річ, адже вважає, що «таємниці мають залишатися таємницями» [7, с. 217]. Цей афористичний вислів, яким завершується твір, містить глибоку інтригу та недомовленість: хто вони – ці загадкові жінки, розквіт творчості котрих припав на епоху *fin de siècle* та між якими була така приязнь. Адже відомо, що ще за життя письменниці А. Кохановська проілюструвала її твори: новели «Природа», «Битва», «Некультурна», вміщені у збірнику «Kleinrussische Novellen» («Малоруські новели», Мінден, 1901). Художниця втілила свої глибокі почуття до найближчої приятельки в її психологічному портреті наприкінці життя, 1926 року.

Мова героїв роману відзначається афористичністю. Так, Ольга промовляє до свого коханого: «...Є в тому щось сакральне – дивитися на чоловіка, який їсть» [7, с. 50]; «Традиції роблять нас в'язнями... Шлюб – то перед людьми. А між двома – лише любов» [7, с. 83]; «Шлюб – це умовності. Головне – щастя» [7, с. 87]; «Бути чесним і прямим – розкіш, яку можуть дозволити собі не всі» [7, с. 163].

Аналогічними є і відповіді письменниці матері: «То завжди так, що жінка, яка поруч із чоловіком, часом важливіша за нього самого. [...] Жінка – то і є основа, на якій чоловік будує решту» [7, с. 80], як і її власні думки: «...Не буває так, що навколо тебе стільки любові в світі, а вона тебе не торкається» [7, с. 55].

Пророчими є сни Ольги у тексті, які символізують майбутню важку долю письменниці після остаточної розлуки з коханим: «Чомусь пригадалося нічне жахіття, яке в дитинстві снилося кілька разів поспіль. Начебто вона лежить на постелі, а до неї наближається вбивця і хоче її задушити. Ольга пробує поворухнутися чи закричати, але тіло не слухається, голос пропав. Її загибель неминуча. Зараз почувається, як у тому сні – дивна слабкість забирає здатність пручатися» [7, с. 25]. Після одруження Осипа Маковея з Ольгою Кордубівною, О. Кобилянська у листі до письменника М. Павлика від 11 лютого 1906 року зазначала: «Про себе напишу Вам стільки, що від

остатніх 4–5 років ношу невидиму тернову корону і, мабуть, не здохну її аж до смерті. Пишу Вам се одверто, бо з Ваших листів бачу, що Ви чоловік, котрий знається на нещасті, а про горе і те, що точить душу, не люблю до людей говорити, що не знаються на тім всім» [4, с. 586].

Непрості стосунки, що склалися між головними героїнями роману Ольги Саліпи, залишаться загадкою для майбутніх поколінь. Прикро, що досі, у ювілейний для Августи Кохановської рік, ще й досі не змінено двох фактичних помилок у написі на меморіальній дошці, що знаходиться у Чернівцях за адресою: вулиця Тараса Шевченка, 41 (колишня назва – Новий Світ), де читаємо наступне: «У цьому будинку в 1885–1927 рр. жила українська художниця А. Кохановська (1863–1927)». Тут неправильно вказана дата народження мисткині та останній рік її перебування в Чернівцях, адже відомо, що до Польщі вона вирушила близько 1922 року (точна дата невідома).

У кінці роману авторка уводить позасюжетні елементи – уривки зі щоденника героїні Августи Кохановської, її роздуми про свої стосунки з Ольгою Кобилянською та Осипом Маковеєм. Зв'язок з Осипом для неї зводився до своєрідної гри, в якій випробовувала його на міцність, визначала, так би мовити, придатність на роль чоловіка для Ольги: «Побачила себе збоку – граюся ним, як безвольною лялькою. Заради моєї дівчинки, так. Але граюся» [7, с. 197]. Прохання Ольги прийняти Осипа на квартиру у Відні Августи розцінювала досить цинічно: «О, моя дівчинко, ти й сама не розумієш, що робиш! Сама не розумієш, що рятуєш себе ж. А я – лише маленька частинка цієї дивної гри світу. Коли Ольга писала мені про те, що він кохає іншу жінку, я хотіла вмрети. Мені водночас було і соромно, і ні. Я навіть пишалася собою. І страждала через це» [7, с. 196].

Володимир Вознюк – поет, літературознавець, культуролог, культурно-громадський діяч, багатолітній директор Чернівецького літературно-меморіального музею О. Кобилянської, у книзі, що вийшла у світ до 160-літнього ювілею письменниці у видавництві «Друк Арт», розглядаючи твір О. Саліпи, називає його «романом-вимислом». Науковець слушно зазначає: «О. Кобилянська, щоб утвердитися в суспільстві людському, попри матеріальні і моральні труднощі, попри всілякі проблеми зі здоров'ям, пов'язала себе “золотою ниткою” з українським народом зокрема, і з людством взагалі саме своєю творчістю, наполегливою, іноді, можливо, і тенденційною, письменницькою працею, а не своїми жіночими знадами.

О. Саліпа, інтерпретуючи творчі та особисті взаємини О. Маковей та О. Кобилянської, мабуть, на місці першої уявила себе, а не письменницю-класика української літератури кінця XIX – початку XX ст. А О. Маковей для неї постав, схоже, як якийсь із знайомих її сучасних залицяльників» [1, с. 130].

Висновки. Неможливо не погодитися з думкою авторитетного дослідника життя і творчості О. Кобилянської, адже коли йдеться про неординарні особистості (Ольгу Кобилянську, Августу Кохановську, Осипа Маковей), то враховується той факт, що це – знакові постаті в культурному просторі України. Вони є тими особистостями, які

своєю титанічною працею виборювали і утверджували місце української літератури та культури загалом в контексті не лише українського, але й світового мистецтва. Проте у романі О. Саліпи образи видатних українців змальовано через призму пристрастей, особливо неприродною у своїй поведінці та характері постає Ольга Кобилянська. Реальний факт зізнання письменниці у коханні Осипу Маковей у творі помітно звільнено, а сама героїня постає у багатьох місцях приниженою і слабкою, такою, яка втрачає свою жіночу гідність заради чоловічої уваги. Щоправда, образ зрілої Кобилянської більш реалістичний, ніж той, який є центровим у всьому творі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вознюк Володимир. Золота нитка Ольги Кобилянської. Чернівці : Друк Арт, 2023. 248 с.
2. Дугаєва Т. Мої митці. Художня культура Чернівців : Вибрані статті й дослідження. Львів : Простір-М, 2019. 460 с.
3. Енциклопедія Сучасної України / Укладачі : М. Г. Железняк та ін. У 24 т. Т. 15. Кот-Куз. К. : НАН України, наук. тов-во ім. Шевченка, 2014. С. 50.
4. Кобилянська О. Твори в п'яти томах / упоряд., підготовка текстів та примітки Ф. Погребенника. Т. 5. К. : Державне в-во худ. л-ри, 1963. 768 с.
5. Кобилянська О. Зібрання творів : у 10 т. Т. 9 : Щоденники. Публіцистика. Критика. Спогади. Автобіографії / упоряд. В. І. Антофійчук ; прим. В. А. Вознюка, Я. Б. Мельничук, Ю. М. Микосянчик. Чернівці : Букрек, 2022. 392 с.
6. Павлишин М. Ольга Кобилянська : прочитання. Видання друге. Харків : Акта, 2011. С. 189.
7. Саліпа О. Оля / худож.-оформлювач М. С. Мендор. Харків : Фоліо, 2020. 218 с. (Мистецькі біографії).
8. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Переклад о. І. Хоменка. Львів : Видавництво та друкарня Отців Василіян «Місіонер», 2007. 1125 с. + 350 с.
9. Українка Л. Повне академічне зібрання творів : у 14 томах. Том 12. Листи. 1897–1901 / Ред. О. Полухович ; упоряд. В. Прокіп (Савчук) ; комент. В. Прокіп (Савчук), В. Агеєва. Київ : «Типографія „Від А до Я”», 2021. 608 с.
10. Бакуліна В. Ольга Саліпа про себе, про «Олю», Охтирку та про свої теплі історії – Охтирський Портал (інтерв'ю з письменницею). URL : <https://www.okhtyrka.net/content/view/9928/255/>

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.33>

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА РЕЦЕПЦІЯ ДУХОВНОЇ КРИЗИ ЖІНКИ У РОМАНІ «МАЙЖЕ НІКОЛИ НЕ НАВПАКИ»

PHENOMENOLOGICAL RECEPTION OF A WOMAN'S SPIRITUAL CRISIS IN THE NOVEL "ALMOST NEVER THE OTHER WAY AROUND"

Шукай О.Ю.,

orcid.org/0009-0008-5770-3811

*здобувач кафедри історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Мета статті. Стаття присвячена розкриттю жіночого образу, осмислення долі крізь призму історії і сприйняття історичних реалій доби через життя. Своєрідна модель людського буття розкрита у трьох новелах сімейної саги «Майже ніколи не навпаки» Марії Матіос. Марія Матіос вдало поєднує специфічний західноукраїнський колорит, міфологічні образи та сюжети із теперішнім буттям нашого народу, сучасними реаліями та закономірностями роз-